

LUCY ADLINGTON

AUSCHWITZIN
OMPELIJATTARET

MINERVA

Auschwitzin ompelijattaret

LUCY ADLINGTON

AUSCHWITZIN OMPELIJATTARET

Tositarina naisista,
jotka ompelivat säilyäkseen hengissä

Englannin kielestä käänänyt
Päivi Paju

minerva
MINERVA KUSTANNUS
HELSINKI

www.minervakustannus.fi

Englanninkielinen alkuperäisteos

Lucy Adlington: *The Dressmakers of Auschwitz*

First published in Great Britain in 2021 by Hodder & Stoughton. An Hachette UK company

© Lucy Adlington 2021

Through the mediation of Mendel Media Group

Suomenkielinen laitos

© Minerva Kustannus, 2022

Minerva Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Suomennos Päivi Paju

Kansi ja ulkoasu: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-375-476-8

Painettu EU:ssa, Scandbook, 2022

Omistettu ompelijattarille ja heidän perheilleen

Sisällys

Johdanto	8
1. Yksi harvoista selviytyneistä	13
2. Yksi ainoa valta	37
3. Mitä seuraavaksi, kuinka jatketaan?	63
4. Keltainen tähti	96
5. Tavanomainen vastaanotto	121
6. Haluat pysyä hengissä	148
7. Haluan asua täällä kuolemaani saakka	183
8. Kymmentuhannen naisen joukossa	210
9. Solidaarisuus ja tuki	240
10. Ilmassa on palavan paperin haju	268
11. Haluavatko he meidän olevan normaaleja?	309
Kiitokset	332
Kuvalähteet	334
Lähdeluettelo	336
Viitteet	343
Henkilöhakemisto	374

Johdanto

”Eikö olekin uskomatonta?”

Nämä ovat rouva Kohútin ensimmäisiä sanoja minulle sen jälkeen, kun minut on toivotettu tervetulleeksi hänen kotiinsa hämmentävän monen kannustavan sukulaisen seuraan. Siinä hän on, pienikokoinen, reipas nainen, joka on sonnustautunut tyylikäisiin housuihin, paitaan ja helmikaulakoruun. Hänen hiuksensa ovat lyhyet ja valkoiset; hänellä on ruusunpunaista huulipunaa. Hän on syy siihen, miksi olen lentänyt maailman toiselle puolelle, matkustanut Pohjois-Englannista Kalifornian kukkuloilla sijaitsevaan vaatimattomaan taloon, lähelle San Franciscon upeaa kaupunkia.

Me kättelemme. Sillä hetkellä historiasta tulee todellista elämää, ei pelkkiä arkistoja, kirjapinoja, muotipiirroksia ja laskeutuvia kankaita, jotka ovat tavanomaisia kirjoitusteni ja esitysteni historiallisia lähteitä. Tapaan naisen, joka on selvinnyt sellaisesta ajasta ja paikasta, jotka nykyään tunnetaan synonyymina kauhulle.

Rouva Kohút istuu pitsiliinaisen pöydän ääressä ja tarjoaa itse tekemäänsä omenastruudelia. Huonetta ja tapaamisiamme koristavat tieteelliset kirjat ja niiden seassa kukkakimput, sievät kirjontatyöt, perhevalokuvat ja värikkäät keramiikkaesineet. Aloitamme ensimmäisen haastattelun selaillemalla 1940-luvun ompelulehtiä, jotka olen tuonut mukani hänen nähtäväkseen, ja sen jälkeen tutkimme tyylikästä, punaista sota-ajan mekkoa, joka on peräisin omasta vintagevaatekokoelmastani.

”Laadukasta työtä”, rouva Kohút kommentoi sivellessään sormillaan mekon somisteita. ”Erittäin tyylikäs.”

Hämmästelen sitä, kuinka kankaat voivat yhdistää meitä mantereiden ja sukupolvien yli. Yhteisen leikkausten, tyylin ja taidon arvostuksen taustalla on huomattavasti tärkeämpi fakta: vuosikymmeniä sitten rouva Kohút käsitteli kankaita ja vaatteita hyvin erilaisessa tilanteessa. Hän on Auschwitzin keskitysleiriin perustetun muotialongin viimeinen elossa oleva ompelijatar.

Muotialonki Auschwitzissa? Pelkkä ajatuskin on kammottavan outo. Näin ensimmäisen kerran maininnan Hienommasta ompelimosta, niin kuin sitä kutsuttiin, lukiessani Hitlerin kolmannen valtakunnan ja muotialan välisestä yhteydestä, kun valmistauduin kirjoittamaan kirjan sotavuosien yleismaailmallisista teksteistä. Olin ällistynyt. On selvää, että natsit ymmärsivät vaatteiden voiman omanlaisenaan esityksenä. Sen osoittavat heidän valtavissa joukkotilaisuuksissa käyttämänsä ikoniset univormut. Univormut ovat klassinen esimerkki siitä, kuinka vaatteita käytetään ryhmähengen ja identiteetin vahvistamiseen. Natsien talous- ja rotupolitiikan tavoitteena oli saada hyötyä vaateollisuudesta ja käyttää ryöstämällä saatuja varoja sotatoimien rahoittamiseen.

Natsieliittiin kuuluvat naisetkin arvostivat vaatteita. Magda Goebbels, Hitlerin juonittelevan propagandaministerin vaimo, oli tunnettu tyylikkyydestään, eikä hän tuntenut juurikaan tunnontuskia pukeutuessaan juutalaisten luomuksiin, vaikka natsit halusivat pakkomielleisesti pyyhkäistä juutalaiset pois muotialalta. Emmy Göring, valtakunnanmarsalkka Hermann Göringin vaimo, pukeutui yllättäen ryöstettyihin asuihin, vaikka väittikin, ettei hänellä ollut aavistustakaan asujensa alkuperästä. Hitlerin rakastajatar Eva Braun palvoi huippumuotia, ja hän jopa määräsi hääpukunsa toimitettavaksi palavan Berliinin halki viimeisinä päivinä ennen itsemurhaansa ja Saksan antautumista ja käytti puvun kanssa Ferragamon kenkiä.¹

Mutta silti – muotisalunki Auschwitzissa? Sellaisessa ompelupajassa tiivistyi kolmannen valtakunnan ytimessä olleet arvot: erioikeuksiin ja nautintoihin keskittyvät luonteenpiirteet sekä niihin liittyvät ryöstely, moraalinen rappio ja joukkomurha.

Auschwitzin ompelimon perusti itse Hedwig Höss, keskitysleirin komendantin vaimo. Jollei muotisalongin ja tuhoamisleirin yhdistelmä sellaisenaan jo ollut riittävän groteski, viimeistään työntekijöiden henkilöllisyys saa haukkomaan henkeä: suurin osa salongin ompelijattarista oli natsien kodeistaan riistämiä ja karkottamia juutalaisia, jotka oli tarkoitus tuhota osana lopullista ratkaisua. Heidän joukossaan oli miehitetyssä Ranskassa vangittuja ei-juutalaisia kommunisteja, jotka oli tuomittu vangittavaksi ja tapettavaksi, koska he olivat vastustaneet natsveja.

Tämä lannistumattomien orjuutettujen naisten joukko suunnitteli, leikkasi, ompeli ja koristeli rouva Hössin ja muiden SS-sotilaiden vaimojen vaatteet, loi kauniita asuja niille samaisille ihmisille, jotka ylenkatsoivat heitä vastaanhangoittelevina ali-ihmisinä; sellaisten miesten vaimoille, jotka aktiivisesti pyrkivät tuhoamaan kaikki juutalaiset ja natsihallinnon poliittiset vastustajat. Auschwitzin salongin ompelijattarille ompeleminen oli keino välttää kaasukammioon tai polttouuniin joutuminen.

Solmimalla mitä uskomattomampia ystävyys- ja luottamussuhteita ompelijattaret uhmasivat natsien yrityksiä epäinhimillistä ja nöyryyttää heidät. Samalla kun lankaa pujotettiin neulansilmään ja ompelukoneet hurisivat, ompelijattaret laativat vastarinta- ja jopa pakosuunnitelmia. Tässä kirjassa on kyse heidän historiastaan. Tämä ei ole kuvitteellinen tarina. Kaikki henkilökohtaiset kuvaukset ja keskustelut perustuvat täysin todistajanlausuntoihin, dokumentteihin, aineellisiin todisteihin ja perheenjäsenille tai suoraan minulle kerrottuihin muistoihin, joita tukee mittava määrä kirjallisuutta ja arkistomateriaalia.

Kun sain kuulla, että kyseinen muotisalunki oli ollut olemassa, aloin tutkia asiaa tarkemmin vain muutaman perustiedon ja

vaillinaisen nimilistan pohjalta – Irene, Renée, Bracha, Katka, Hunya, Mimi, Mancie, Marta, Olga, Alida, Marilou, Lulu, Baba, Borishka. Olin jo melkein luopunut toivosta, että löytäisin enempiä tietoja, saati että saisin selville kaikkien ompelijattarien tiedot, kun romaanini ompelimesta – nimeltään *The Red Ribbon* – herätti Euroopassa, Israelissa ja Pohjois-Amerikassa asuvien perheiden huomion. Sitten saapuivat ensimmäiset sähköpostiviestit:

Minun tätini työskenteli ompelijattarena Auschwitzissa
Minun äitini työskenteli ompelijattarena Auschwitzissa
Minun isoäitini toimi ompelimon johtajana Auschwitzissa

Ensimmäistä kertaa sain yhteyden alkuperäisten ompelijattarien sukulaisiin. Heidän elämästään ja kohtalostaan kertovat tarinat yhtä aikaa sekä järkyttivät että inspiroivat minua.

Yllättäen yksi ompelijattarien ryhmän jäsenistä on edelleen elossa, voi hyvin ja on valmis puhumaan – ainutlaatuinen silminnäkijä paikalle, joka on esimerkki natsihallinnon hirvittävästä ristiriitaisuuksista ja julmuuksista. Rouva Kohút, joka on meidän tavatessamme 98-vuotias, alkaa kertoa tarinoita ennen kuin ehdin edes esittää kysymyksiä. Hänellä on muistoja laidasta laitaan: kuinka hänen päälleen heitettiin lapsena pähkinöitä ja karamellejä juutalaisen sukkot-juhlan aikaan; kuinka hän näki SS-miehen katkaisevan Auschwitzissa hänen koulutoverinsa niskan lapiolla vain siksi, että tämä oli puhunut työskennellessään.

Hän näyttää minulle valokuvia itsestään sotaa edeltävältä ajalta, teini-ikäisenä kaunis neulepusero yllään ja magnoliankukka kädessään, sitten yhden monta vuotta sodan päättymisen jälkeen otetun kuvan, jossa hänellä on yllään tyylikäs, Christian Diorin New Look -tyylinen takki. Kun valokuvia katsoo, ei voisi ikimaailmassa arvata, millaista hänen elämänsä niiden kuvien välisenä aikana on ollut.

Valokuvia niiden tuhannen riipaisevan päivänä ajalta, jolloin hän oli Auschwitzissa, ei ole. Hän kertoo minulle, että joka ikisenä niistä tuhannesta päivästä hän olisi voinut kuolla tuhat kertaa. Hänen sanansa tuovat mieleen kuvia, kun hän siirtyy muistosta toiseen, sormet hankaavat housujen saumoja, teroittavat taitteita aina vain terävämmiksi – pienenä merkinä tunteista, jotka hän muutoin pitää kurissa. Hänen viides kielensä englanti on hioutunut pitkien Yhdysvalloissa vietettyjen vuosien aikana. Hän vaihtaa ketterästi kielestä toiseen, ja minä yritän parhaani mukaan pysyä perässä. Minulla on kynä ja paperia valmiina, jotta voin raapustaa muistiinpanoja, ja pitkä lista kysymyksiä. Rouva Kohút tönäisee minua, kun sähellän saadakseni puhelimen videokuvauksen päälle.

”Kuuntele nyt!” hän komentaa.

Minä kuuntelen.

I

Yksi harvoista selviytyneistä

Kahden vuoden kuluttua minä saavuin Auschwitzin päärakennukseen, jossa työskentelin ompelimossa SS-perheiden ompelijattarena. Tein 10–12 tunnin työpäiviä. Olen yksi niistä harvoista, jotka selvisivät elossa Auschwitzin helvetistä. – Olga Kováč!

Ihan tavallinen päivä.

Kahdesta ikkunasta virtaavassa valossa joukko naisia valkoinen liina päässään ompeli pitkien puupöytien ääressä pääkumarassa vaateen yllä; neulat vain suihkivat. Huone sijaitsi kellarikerroksessa. Ikkunoiden takana näkyvä taivas ei edustanut vapautta. Huone oli heidän turvapaikkansa.

Heidän ympärillään oli kaikki mahdollinen, mitä kukoistavassa muotialongissa tarvittiin, kaikki heidän työhönsä liittyvät välineet. Pöydillä oli kerälle käärittyjä mittanauhoja, saksia ja lankarullia. Lähelle oli pinottu pakoittain kaikenlaisia kankaita. Siellä täällä oli muotilehtiä ja silkkipaperista tehtyjä mekkojen kaavoja. Pääompeleimon vieressä oli yksityinen sovitushuone asiakkaille, ja kaikkea johti älykäs ja taitava Marta, joka vasta hetki sitten oli johtanut omaa menestystään salonkiaans Bratislavassa. Martan apuna oli Borishka.

Ompelijattaret eivät ommelleet hiljaisuudessa. Kielten sekamelskassa – slovakin, saksan, unkarin, ranskan, puolan – he juttelivat työstään, kodeistaan, perheistään... He jopa vitsailivat

keskenään. Useimmat heistä olivat kuitenkin nuoria, alle tai hiukan yli kahdenkymmenen. Nuorin oli vasta neljätoistavuotias. He kutsuivat häntä Tipuksi, kun hän singahteli ympäriinsä salongissa hakemassa nuppineuloja ja lakaisemassa lattialta langanpätkiä.

Ystävät työskentelivät yhdessä. Irene, Bracha ja Renée olivat kotoisin Bratislavasta, ja Brachan sisko Katka ompeli heidän asiakkailleen tyylikkäitä villapäälylystakkeja, vaikka hänen omat sormensa olivat kohmeessa kylmyydestä. Ompelijattaret Baba ja Lulu olivat läheiset ystävät, toinen oli vakava ja toinen ilki-kurinen. Hunya, joka oli noin kolmekymmentäviisivuotias, oli sekä ystävä että äitihahmo ja nainen, jota ei kannattanut sivuuttaa. Hunyan ikäinen Olga vaikutti nuorempien tyttöjen mielestä ikälopulta.

He kaikki olivat juutalaisia.

Heidän rinnallaan ompelijoina toimi kaksi ranskalaista kommunistia, korsettien valmistaja Alida ja vastarintataistelija Marilou, jotka kumpikin oli pidätetty ja viety leirille, koska he olivat vastustaneet natsimiehitystä kotimaassaan.

Kaikkiaan ompelevia naisia oli kaksikymmentäviisi, neulat vain suihkivat. Kun joku kutsuttiin pois eikä tätä enää nähty, Marta järjesti pikaisesti uuden ompelijattaren lähteneen tilalle. Hän halusi saada tuotua mahdollisimman monta naisvankia tähän kellarikerroksen turvapaikkaan. Tässä huoneessa heillä oli nimet. Ompelimon ulkopuolella he olivat nimettömiä, pelkkiä numeroita.

Töitä kyllä riitti kaikille. Suuri musta tilauskirja oli niin täynnä, että jonotuslista oli kuuden kuukauden pituinen jopa erittäin korkeassa asemassa oleville berliiniläisille asiakkaille. Etusijalla olivat ompelijattarien paikalliset asiakkaat sekä salongin perustanut nainen: Hedwig Höss, Auschwitzin keskitysleirin komentantin vaimo.

Eräänä päivänä, joka oli samanlainen kuin kaikki muut päivät, kellarikerroksen salongista kuului kauhistunut parkaisu ja ilmassa

tuntui hirveä palaneen kankaan haju. Se oli katastrofi. Kangasta silitettäessä silitysrauta oli ollut liian kuuma; palanut kohta oli keskellä etumusta, eikä sitä voinut peittää mitenkään. Asiakkaan oli tarkoitus tulla sovittamaan mekkoa seuraavana päivänä. Kämpelö ompelijatar oli vauhkona huolesta ja itki: ”Mitä me voimme tehdä? Mitä me voimme tehdä?”

Muut keskeyttivät työnsä tajutessaan ompelijattaren paniikin. Kyse ei ollut vain pilalle menneestä mekosta. Tämän muoti-ompelemon asiakkaat olivat korkea-arvoisten Auschwitzin SS-kasarmien sotilaiden vaimoja. Miesten, jotka olivat kuuluisia hakkaamisista, kidutuksista ja joukkomurhista. Miesten, jotka hallitsivat jokaisen siinä huoneessa työskentelevän naisen elämää ja kohtaloa.

Ompelimosta vastaava Marta arvioi tyynesti vahingot.

”Tiedätkös, mitä me teemme? Irrotamme tämän osan tästä ja panemme tilalle uuden kankaan. Nopeasti nyt...”

Kaikki osallistuivat mekon korjaamiseen.

Seuraavana päivänä SS-miehen vaimo tuli sovitusti muotisalonkiin. Hän kokeili uutta mekkoa ja katsoi hämmentyneenä kuvaansa sovitushuoneen peilistä.

”En muista, että malli olisi ollut tällainen.”

”Tietenkin se oli”, Marta vastasi sulavasti. ”Eikö se näytäkkin hienolta? Uutta muotia...”²

Katastrofi oli vältetty. Toistaiseksi.

Ompelijattaret palasivat takaisin töihinsä ompelemaan ja pysyivät hengissä jälleen yhden päivän Auschwitzin vankeina.

Yhdistyneet voimat, joiden avulla luotiin Auschwitzin muotisalonki, olivat vastuussa myös siellä työskennelleiden naisten elämän muovaamisesta ja hajottamisesta. Kaksikymmentä vuotta aiemmin, kun ompelijattaret olivat olleet vielä nuoria tyttöjä tai vauvoja, heillä ei ollut voinut olla aavistustakaan siitä, kuinka kohtalo kokoaisi heidät yhteen sen kaltaiseen paikkaan. Jopa

aikuisten olisi ollut vaikea ymmärtää sellaista tulevaisuutta, johon kuului huippumuodikkaiden asujen ompeleminen keskellä järjestelmällistä kansanmurhaa.

Maailma tuntuu kovin pieneltä, kun olemme lapsia, mutta silti se tuntuu olevan täynnä yksityiskohtia ja aistimuksia. Kuttittava villa ihoa vasten, itsepäisten nappien sulkeminen kylmän kohmettamilla sormilla, lumoutuminen housunpolvesta purkautuvista langoista. Näköpiirimme yltää ensin oman kodin seinien sisälle, sitten laajenee kadunkulmaan, niityille, metsiin ja kaupunkeihin saakka. Kukaan ei tiedä ennakkoon, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Ajan myötä kadonneista vuosista jäävät jäljelle vain muistot ja muistoesineet.

Yhdet menneisyydestä katsovat kasvot kuuluvat Irene Reichenbergille, joka on kuvattu lapsena; päivä ei ole tiedossa. Hänen kasvonsa ovat kalpeat varjojen keskellä, hänen vaatteensa eivät erotu kunnolla. Hänellä on pyöreät posket ja epäröivä hymy, aivan kuin hän varoisi paljastamasta liikaa tunteita.

Irene Reichenberg lapsena

Irene syntyi 23. huhtikuuta 1922 Bratislavassa, kauniissa tšekkoslovakialaisessa kaupungissa Tonavan rannalla, noin tunnin matkan päässä Wienistä. Irene syntyi kolme vuotta sen jälkeen, kun väestönlaskenta oli osoittanut kaupungin väestön olevan pääosin sekoitus saksalaisia, slovakkeja ja unkarilaisia. Vuodesta 1918 alkaen kaikki väestönosat olivat joutuneet uuden valtion, Tšekkoslovakian, poliittisen vallan alle, mutta lähes 15 000 hengen juutalaisyhteisö oli keskitetty kaupungin yhteen tiettyyn kortteliin, joka sijaitsi muutaman minuutin kävelymatkan päässä Tonavan pohjoisrannasta.

Juutalaiskorttelin keskipiste oli Judengasse eli Židovská ulica – juutalaisten katu. Ennen vuotta 1840 juutalaiset oli eristetty tälle Bratislavan ainoalle viistokadulle, osaksi paikallisen linnan aluetta. Kunnan valvojat lukitsivat yöksi molemmissa päissä olevat portit ja saivat periaatteessa aikaan gettotien, mikä teki selväksi sen, että juutalaiset haluttiin pitää erillään muista bratislavalaisista.

Tulevina vuosikymmeninä antisemitistisiä lakeja lievennettiin ja vauraampien juutalaisperheiden sallittiin vapaammin muuttaa pois kadun varrelta kaupungin pääalueelle. Židovská-kadun aikanaan ylväät barokkirakennukset lohkottiin ahtaiksi kerrostalohuoneistoiksi, joissa asui suuria perheitä. Vaikka aluetta pidettiin huonona, mukulakivikadut lakaistiin puhtaiksi ja kaupoissa ja työpajoissa oli vilkasta. Yhteisö oli tiivis ja kannustava. Kaikki tunsivat toisensa. He myös tiesivät toistensa asiat. Asukkaat kokivat erityisen vahvasti kuuluvansa sinne.

Se oli elämäni onnellisinta aikaa. Minä synnyin siellä, minä vartuin siellä, ja siellä olin yhdessä perheeni kanssa

– Irene Reichenberg³

Židovská-katu oli paikka, jossa lapset saivat kulkea edestakaisin ystäviensä kodeissa ja valloittaa kadun ja jalkakäytävät peleillään. Irenen koti oli talossa numero 18, kulmatalon toisessa kerroksessa. Reichenbergin perheessä oli kahdeksan lasta. Kuten kaikissa suurissa perheissä, sisarusten välille muodostui erilaisia liittoja ja siteitä, kuten myös tietynlainen etäisyys kaikkein vanhimpien ja nuorimpien välille. Yksi Irenen veljistä, Armin, työskenteli makeismyymälässä. Hän lähti lopulta Palestiinan brittiläiseen mandaattiin ja välttyi holokaustin välittömältä traumalta. Yhdellä hänen veljistään, Laci Reichenbergillä, oli työpaikka juutalaisessa kangastukkuliikkeessä. Hän oli naimisissa nuoren Turulka Fuchs-nimisen slovakialaisnaisen kanssa.

Irenen lapsuudessa perheessä ei ajateltu sotaa lainkaan. Kaikki toivoivat kauhujen päättyneen vuoden 1918 aselepoon ja siihen, kun syntyi uusi Tšekkoslovakian valtio, jonka kansalaisia juutalaiset olivat. Irene itse oli liian nuori osatakseen arvostaa juutalaiskorttelin ulkopuolista elämää. Hänen polkunsa, kuten useimpien tyttöjen siihen aikaan, oli tarkoitus johtaa taitavaksi kodinhoitajaksi ja sitten avioliittoon ja äidiksi hänen vanhempien sisartensa esimerkkiä noudattaen. Katarina, jota kutsuttiin Kätheksi, tapaili komeaa nuortamiestä nimeltä Leo Kohn; Jolanda – Jolli – meni naimisiin sähköasentaja Bela Grotterin kanssa vuonna 1937; seuraavaksi naimisiin meni Frieda, josta tuli Frieda Federweiss. Jäljelle jäivät vain Irene, Edith ja Grete.⁴

Suuren perheen elättäminen lankesi Irenen isälle, Shmuel Reichenbergille. Shmuel oli suutari, yksi monista Židovská-kadun käsityöläisistä. Suutarien taitavuus ja köyhyys on ikuisitettu satuihin. Siinä tavassa, jolla Shmuel aamuseitsemästä myöhäiseen iltaan leikkasi ja muotoili taipuisia nahkapaloja puiseen lestiin, ompeli saumoja vahatulla langalla ja naputteli jokaisen naulan tarkasti paikalleen työnsä ääreen kumartuneena täysin ilman koneiden apua, oli todellakin jotain taianomaista. Rahat olivat tiukassa ja myynti epävarmaa. Monille Židovská-kadun

asukkaille uudet kengät tai jopa korjatut kengät olivat ylellisyyttä. Ankarina sotien välisinä vuosina nähtiin köyhimpien kulkevan paljain jaloin tai sitovan hajoavat jalkineet jalkoihinsa rievuilla.

Irenen isä tienasi ruokarahat, ja perheen äiti Tzvia – Cecilia – valmisti ruoan ja piti huolen kodista. Hänen työpäivänsä oli vieläkin pidempi kuin hänen aviomiehellään. Kotityöt olivat raskaita ilman helpottavia laitteita ja palvelijoita, ja apuna hänellä olivat vain hänen tyttärensä. Tzvia oli raskaana joka toinen vuosi, mikä tarkoitti aina vain lisääntyvää ruoanlaittoa, pyykkäämistä ja siivoamista. Suuresta perheestä ja pienistä tuloista huolimatta Tzvia teki parhaansa, jotta jokainen lapsi tuntisi itsensä erityiseksi. Eräänä vuonna pikkuinen Irene sai erityisen syntymäpäiväherkun: kokonaisen keitetyn kananmunan vain hänelle. Se ilahdutti häntä, ja hänen Židovská-kadulla asuvat ystävänsäkin saivat kuulla tästä ihmeestä.

Yksi tämän erityisen ystäväjoukon jäsenistä oli ortodoksijuutalaisen perheen tyttö – Renée Ungar. Renéen isä oli rabbi ja äiti kotirouva. Vuotta Ireneä vanhempi Renée oli rohkea, kun taas Irene oli hiljainen.⁵ Vuonna 1939 otetusta valokuvasta saa kuvan rauhallisesta ja älykkäästä nuoresta naisesta, ja sen vastapainona ovat Peter Pan -kauluksesta riippuvat kaksiväriset tupsut.

Renée Ungar vuonna 1939

Kymmenen vuotta ennen tämän kuvan ottamista, kun Irene oli seitsemänvuotias, Irene sai uuden leikkikaverin, josta tuli hänen pitkäaikainen ystävänsä ja urhea kumppani hänen elämänsä raastavimmalle matkalle.

Tämä ystävä oli Bracha Berkovič.

Meillä oli siellä hauskaa – Bracha Berkovič

Bracha oli Ćepan kylässä, Karpaattien Rutenian ylängöllä syntynyt maalaistyttö. Kaukana teollisuuskeskuksista sijaitseva osa sotien välistä Tšekkoslovakiaa oli pääosin maatalousaluetta. Maalaiskaupungit ja -kylät tunnettiin omista paikallisista puhe-tyyleistä ja tavoista ja myöskin paikallisista kirjontakuvioista.

Brachan lapsuuden maisemia hallitsivat loputtomilta tuntuvat Tatravuoret, jotka vaihtuivat hitaasti apila-, ruis-, ohra- ja sokeri-juurikaspelloiksi. Pelloilla työskenteli nuorista naisista koostuva porukka, ja heillä oli yllään pussihihaiset paidat ja leveät kerroshameet ja päässään värikkäät huivit. Hanhipaimentytöt paimensivat laumaansa; työläiset kuokkivat, poimivat tähkät ja korjasivat viljasadon. Kesällä käytettiin puuvillaisia painokangasvaatteita ja vaaleita värejä – ruutuja, kukkakuvioita ja raitoja. Talvella tarvittiin paksuja kotikutoisia kankaita ja villavaatteita. Vaatteet olivat tummia lunta vasten. Lämpimät hapsuiset hartiahuivit kiedottiin pään ympärille ja kiinnitettiin leuan alle tai kiedottiin ristiin ja solmittiin takaa. Hihansuissa ja hihan saumoissa vilahteli kirkaanvärisiä kirjottuja kukkakuviokaistaleita.

Brachan myöhempi elämä kietoutui vaatteisiin ja samoin sattumalta myös hänen syntymänsä. Hänen äitinsä Karolinan täytyi jatkaa työtään pyykkärinä vielä raskauden loppuvaiheessa. Karpaattien maaseudulla naiset kantoivat heti aamun valjetessa pyykkinyyttejä joelle, jossa he työskentelivät paljain jaloin kylmässä vedessä lasten leikkiessä joenrannassa. Loput pyykit pestiin kotona, saippuaiset vaatteet nostettiin saaveihin, niitä